

Varga István, a pragmatikus ember

Személyes gondolatok a Varga Istvánról szóló könyvhöz

Török Róbert: A pragmatikus ember. Dr. Varga István közgazdász élete. Valutacsoda Alapítvány, Budapest, 2018, 175 o.

Az elmúlt év végén a Valutacsoda Alapítvány gondozásában – Török Róbert tollának, Bod Péter Ákos lektori munkájának és Raffai Zsuzsa szerkesztői ügyszeretetének tulajdoníthatóan – hiánypótló életrajzi könyv jelent meg Varga Istvánról, a múlt század egyik kiemelkedő magyar közgazdászáról. Munkásságát már csak hallatlan termékenysége miatt is nehéz teljességében áttekinteni, hiszen számos részterületen maradandót alkotott. A közgazdaságtanon belül a konjunktúrakutatás, piackutatás, pénzügy, pénztörténet, demográfia, statisztika, nemzetijövedelem-számítás területeivel foglalkozott, de kiemelhető, hogy a reklám történetéről is írt könyvet. Csaknem kilencszáz publikációt tett közzé. Négy évtizeden át, még mellőzöttsége éveiben is mindenhez volt kisebb-nagyobb köze, ami a magyar és az európai közgazdasági életben, gazdaságirányításban történt. Talán tudta, hogy versenyezni kell az idővel, hiszen mai szemmel nézve fiatalon, 65 éves korában, váratlanul hunyt el. Szimbolikus, hogy élete utolsó évében, 1962-ben szerepet vállalt a közreműködésével újjáalakított Magyar Közgazdasági Társaság vezetésében. Kutatásairól, szakmai munkásságáról már számos kiváló összefoglaló tanulmány, disszertáció született, de mind ez idáig nem készült róla igényes életrajz. A könyv ezért csak annyiban és azért kívánja bemutatni Varga István tudományos munkásságát, hogy az 1897–1962 között élt közgazdász, elméleti tudós, gazdasági szakember életének meghatározó fordulatai összefüggő ívbe rendeződjenek.

Az olvasó tudományos kutatásokon, közgyűjteményi és a családnál fellelhető eredeti forrásokon, hiteles visszaemlékezéseken alapuló, méltó életrajzi munkát vehet a kezébe. A szerzőnek és munkatársainak vállalt célja az volt, hogy a Varga István életét, annak különböző állomásait, meghatározó mozzanatait gondosan dokumentáltan úgy mutassák be, hogy mintegy kulcsot adjanak az olvasónak ahhoz, hogy elfogadja, miért válhatott Varga István munkássága maradandóvá, és miért vonzott színes egyénisége mindenkit, aki ismerte. Megmutatja azt az embert, akinek mindig volt egy anekdotája a múltból-jelenről, és aki ontotta szellemes megjegyzéseit, észrevételeit. A róla szóló könyvet olvasva kibontakozik „reneszánsz” egyénisége, ami összekötő kapocsá tette a közgazdászok között. Az írás mindezeket 175 oldalon úgy foglalja össze, hogy segít

megérteni, befogadni Varga István mindig megoldást kereső, gyakorlatias – a könyv szerkesztőjének igen találó szóhasználatával: pragmatikus – gondolkodását.

A könyv bemutatja azt a rokonszenves, a nehéz helyzetekben is megoldást, kiutat kereső embert, aki képes volt tudományos és gyakorlati munkásságát töretlenül úgy felépíteni, hogy az mindig – még a személyét is érintő szörnyűséges pillanatokban is – az ország pénzügyi-gazdasági érdekeit szolgálja. Az embert, aki hűvös távolságtartással érvel és vitatkozik. A tévedésekre igen udvariasan rámutatva, a gazdaság és a társadalom érdekében mindig megoldást, *modus vivendit* keres. Érvanyaggal szolgál mindazoknak az értékítéletet mondó vagy éppen döntési helyzetben lévő hatalmasságoknak, akik aztán az újabb és újabb, még magasabb külső és belső felsőbbbségek kegyeit keresve vagy nemritkán politikai elvakultságból magukat is meggyőzve keveset fogadtak meg ezekből a tanácsaiból. Úgy volt hatalomhoz való viszonyában és napi feladatai megoldásában az adott körülményekhez alkalmazkodóan pragmatikus, hogy mindig a jobbítás érdekében, egyre szűkülő személyes keretekben vállalta a „társutasság”, a többnyire reménytelen szolgálat szerepét.

A könyv kronologikus és tematikus szerkesztésű. Végigköveti Varga István életének minden állomását, szakmai és közéleti, valamint egyéb tevékenységét, kiegészítve azt esetlegesen más tartalommal is (családja, szakmai tagságainak és közéleti szereplésének listája, általa szerzett művek jegyzéke stb.). A közérthetőség kedvéért a szerző a Varga István életéhez kapcsolódó, azt befolyásoló szereplők élettörténetét, a korban betöltött funkciójukat s az összefüggő ismeretek, tények rövid háttérét lábjegyzetben, illetve kiegészítő források közlésével ismerteti.

Akik a Pragmatikus ember című könyvet elolvassák, minden bizonnyal elismeréssel tekintenek Török Róbert és a meghatározó segítséget nyújtó Raffai Zsuzsa teljesítményére. Szervező- és kutatómunkájuk nélkül aligha született volna meg az életrajz.

Varga István tudományos életműve és gyakorlati munkássága a magyar társadalom és gazdaság kárára elkövetett rombolások elleni küzdelemhez és az újrakezdésekben vállalt, feltétel nélküli szolgálathoz kötődik. Csak példaként említve itt a harmincas évek válságából való kilábalásban vállalt közgazdasági szerepét, vitáit a magyar gazdaság külföldi ítészeivel, a lealacsonyító rasszista törvények társadalmi-gazdasági kárára rávilágító tanulmányát, a német megszállás alatti küzdelmét, a forint megalkotásához, a háború utáni konszolidációhoz kapcsolódó vezető szerepét, a Rákosi-korszak gazdasági torzulásainak korrekciójához hozzájáruló, az új gazdasági mechanizmus előkészítéséhez kapcsolódó bizottsági ténykedéseit vagy akár a közgazdász-társadalom összefogását szolgáló erőfeszítéseit.

Az életrajzot olvasva érdemes elgondolkodni azon, hogy a kitűnően bemutatott, unikális szakmai és emberi meggyőződés ábrázolása elvisz a huszadik század olyan emberi karaktereinek világába is, akik minden korban, az „adott” körülmények, „viszonyok” között is keresik az értékteremtés, a köz szolgálatának lehetőségét, s közben nem válnak megalkuvóvá, a zsákutcsás törekvések kiszolgálójává. Értékválasztásukat, vállalt vagy nemritkán inkább elfogadott szolgálatukat – a sokszor lekicsinylő, igaztalan kritikák, csípős megjegyzések ellenére – sem adják fel. Varga István elméleti munkái és gyakorlati tettei ennek a szellemiségnek köszönhetően állják meg mind a mai napig a helyüket. A közelmúltban Varga Istvánnak egy olyan, 1935-ös közgazdasági periodikában

megjelent írását kaptam a kezembe, amelyben megjegyzéseket fűzött a kor nemzetközi hírű potentátjának a magyar gazdaságról, államháztartásról összefoglalt véleményéhez. Tisztelettudó udvariassággal szállt vitába a Nemzetek Szövetsége fő ítésezének, Royal Tylernek a verdiktjével. A legkevesbé sem szándékozom e recenzió keretein túllépve az egykori Tyler-jelentést „konstellációba helyez” és véleményt mondani arról, hogy a Nemzetek Szövetsége milyen világpolitikai feltételek és magyar aspirációk alapján függesztette fel végül 1938-ban a szoros kontrollt pénzügyeink felett. Ezt előttem sokan és sokféleképpen, különféle indítatással már megtették.

E rövid ismertetés keretében lehetőségem csak azt engedi, hogy Varga Istvánnak e nehéz időkben született, becsületes írását olvasva elgondolkozzam az 1935-ben írt, A legújabb Tyler-jelentés című cikkének hangnemén, feltétlen szakmaiságán és a vitatkozó, ellentmondó soraiban is megtartott mély emberi szerénységén. Így vezeti be írását:

„A Nemzetek Szövetsége főmegbízottjának minden jelentése fontos esemény. Nincs tényező, amely magasabb vártárol, az objektivitásra való törekvés tisztultabb szempontjaiból foglalkoznék a magyar állampénzügyi és gazdasági helyzettel. De ha megállapításainak nagyobb részét csak helyeslően lehet tudomásul venni, annak kisebbik részével mégis jogosult a tárgyi kritika, a kiegészítő megjegyzés.”

A cikket végigolvasva természetesen nem vettem arra a bátorságot, hogy így vagy úgy egyik vagy másik kérdésnél szakmailag igazat adjak Royal Tylernek vagy a hozzá képest gyengébb pozícióból „védekező” Varga Istvánnak. Az időutazást jelentő olvasásélmény azonban abban erősített meg, hogy nemcsak annak van szakmai és etikai felelőssége, aki a vertdiktet kimondja, hanem annak is, aki ezt fogadja. E tekintetben igencsak „áthallásossá” és napi aktualitásúvá vált számomra az egykori, egyetemi magántanárként jegyzett írás.

Varga István udvarias soraiból kitűnik, az elemzések szigorú hierarchiája érvényesült akkor is. A felső kasztba tartoznak véleményvezér tanácsadóikkal a nemzetközi „ítészek”, az országminősítő megbízottak, akiknek így vagy úgy „joguk van” lefitymáló, „hozok is, viszek is”, s akár elismerő mondatokra is. Az alsó kasztban pedig a napi gondok sűrűjében a konkrét gazdasági teljesítményekért felelősséget viselő megítéltek vannak. Mégis e két oldal együtt él, és így teljes. Persze ők (mi!) úgy vannak együtt, mint a meghatározott útvonalon közlekedő emeletes busz felső és alsó deckjének utasai, akik ugyan egyfelé haladnak és alkalmi sorsközösséget alkotnak, de csak a leszálláskor találkoznak.

Varga István ma is időszerű gondolatai arról győznek meg, hogy mindig, még a beszorított helyzetekben is van lehetőség az érvelés méltóságának megőrzésére és azon felismerésre, hogy értékeink védelmében és érdekeink érvényesítésében, szolgálatunkban többre jutunk, ha mások érveit is képesek vagyunk befogadni.

Kovács Árpád